

تبیین سبک و اسلوب احتجاجات امام باقر علیه السلام ...
 منیرانیسی / سیده فاطمه هاشمی / سید محمد رضوی
 علمی - پژوهشی
 فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه
 سال بیستم، شماره ۷۷ (ویژه باور شناخت)، زمستان ۱۴۰۱، ص ۹-۲۷

تبیین سبک و اسلوب احتجاجات امام باقر علیه السلام بر اساس نظریه کنش گفتاری جان سرل

منیرانیسی^۱ / سیده فاطمه هاشمی^۲ / سید محمد رضوی^۳

چکیده:

روش و شیوه امام باقر علیه السلام همانند دیگر حضرات معصوم علیهم السلام در الگوسازی قولی و فعلی شیعیان نقش اساسی دارد. به نظر می‌رسد با تحلیل احتجاجات ایشان در حدیثی از باب الحجة اصول کافی بر اساس نظریه‌های زبان‌شناسی، بتوان به بینش‌های جدیدی دست یافت. این نوشتار طبق نظریه کنش گفتار جان سرل می‌باشد. این نظریه در تکوین تحلیل گفتمان نقش ویژه‌ای داشته است. از دیدگاه جان سرل کنش گفتاری به بخش‌های اظهاری، ترغیبی، عاطفی، تعهدی و اعلامی تقسیم می‌شود. بررسی نشان می‌دهد که در احتجاجات امام باقر علیه السلام کنش اظهاری بیش از دیگر کنش‌هاست و کنش‌های دیگر به مراتب خیلی کم‌تر به کار رفته است. به عبارتی متن حدیث ابتدا در بیان واقعیت و سپس ترغیب حضرت برای تشویق مخاطب در امر حجت الهی و اعلام شرایط پذیرش یا عدم پذیرش امر امامت بیشترین کاربرد را داشته است. تطابق بافت موقعیتی حدیث با انواع کنش‌های به کار رفته در متن، قدرت بالای مخاطب‌شناسی و درک عمیق آن بزرگوار از بافت موقعیتی را نشان می‌دهد، چرا که گفتار امام، در حقیقت واکنش ایشان در برابر انحراف جامعه اسلامی در امر حجت الهی و سیاست‌های غلط و سودجویانه حکومت اموی است. شیوه استفاده در این تحقیق توصیفی، تحلیلی به صورت تحلیل محتوا (گفتمان) است. واحد تحلیل، جمله قرار گرفته است و ابزار تحقیق کتابخانه‌ای می‌باشد.

کلیدواژه: تحلیل محتوایی، احتجاج، امام باقر علیه السلام، امامت، اصول کافی (کتاب)، کنش گفتاری، جان سرل.

۱. دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Dr. moniranisi@gmail.com

۲. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، واحد تهران مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

dr. fat. hashemi@gmail.com

۳. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث دانشکده حقوق والهیات و علوم سیاسی، واحد علوم تحقیقات دانشگاه

آزاد اسلامی، تهران، ایران. Dsmrazavi@yahoo.com

مقدمه

حضرات معصوم علیهم‌السلام بخاطر آگاهی و هدایت مردم به حقایق دینی و پاسخ به شبهات مخالفان و اهل باطل برای تعلیم و تربیت امت اسلام به روش‌های مختلف احتجاجات اهتمام ورزیدند گرچه موضوع احتجاجات آن بزرگواران در زمینه‌های مختلف اعتقادی بوده است. اما هریک از امامان معصوم علیهم‌السلام متناسب با شرایط جامعه و اوضاع اجتماعی و سیاسی آن روزگاران به احتجاج پرداخته‌اند. ضرورت و اهمیت بحث حجت الهی تا حدی است که طبق حدیث نبوی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم عدم معرفت و شناخت به امام همچون مردن در عصر و زمان جاهلیت شمرده شده است. "من مات ولم يعرف امام زمانه فقد مات میتة جاهلیة" طبق این روایت عدم شناخت و معرفت به امام و یا حجت الهی در هر زمان موجب تزلزل دین و مردن جاهلیت خواهد بود بنابراین میتوان امامت را داخل در اصل دین و تکمیل مقام نبوت دانست و هیچگاه زمین از وجود حجت و معصوم الهی تا روز قیامت خالی نخواهد بود. از این رو امام باقر علیه‌السلام همچون امامان معصوم دیگر در این امر مهم اهتمام ورزیدند. حدیث امام باقر علیه‌السلام یکی از احتجاجات ایشان در زمینه ویژگی‌های حجت الهی با استناد به آیات الهی است. تحلیل احتجاجات متون حدیثی بر اساس نظریات زبانشناسی جان سرل گامی به سوی فهم بهتر گزاره‌های حدیثی است. ارتباط تنگاتنگ ذهن و زبان و عملی که با زبان انجام می‌گیرد، از جمله مواردی است که امروزه در مطالعات اسلامی بسیار مورد توجه قرار گرفته است.

بیان مسأله

در هر نوشته‌ای کاربر زبان با بیان هرسخنی ضمن انعکاس ذهنیات و شخصیت خود، کاری را نیز با زبان خویش انجام می‌دهد. همین ویژگی‌ها سبب تمایز ساختار کلام هر فرد و در نتیجه تفاوت‌های قولی و فعلی در برخورد با اوضاع خاص می‌گردد.

نظریه «کنش گفتاری» که با نام «افعال گفتاری» یا «کارگفت‌ها» نیز مطرح می‌باشد در این حیطه قرار می‌گیرد. (احمدی، ۱۱، ۱۳۷۸).

متن حدیث امام یاقر علیه‌السلام که طبق این نظریه تحلیل و بررسی خواهد شد، تبیین

کامل‌تری از هدف امام را در مورد امر حجت الهی دنبال می‌کند. چرا که بر اساس نوع کنش گفتاری، متن می‌تواند منظور و مقصود تولید کننده (گوینده) و شرایط تولید متن را ژرف‌تر و دقیق‌تر مورد توجه قرار دهد. کاربست این نظریه و آماری که از انواع کنش‌ها استخراج می‌شود ابزاری در جهت شفاف‌سازی هدف امام در این متن حدیثی می‌باشد بنابراین پرسش اصلی پژوهش آن است که: کدام نوع از کنش‌های گفتاری در سخنان امام باقر (ع) بیشتر ایراد شده است؟ چه هدفی در کلام ایشان دنبال شده است؟ آیا احتجاجات امام، حرکتی واکنشی نسبت به سیاست‌های منفعت‌طلبانه حکومت تزویراموی است یا حرکت غیرواکنشی؟

درباره اهداف امام باقر (ع) دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد که برخی آنها تدوین شده است.^۱ ولی هدف این مقاله در هیچ یک از آنها پیگیری نشده است.

این مقاله سه مبحث را مورد پژوهش قرار می‌دهد:

در آغاز نوشتار، پایه نظری بحث تبیین و بررسی خواهد شد. به دلیل اهمیت نظریه «بافت موقعیتی» عنوان بعدی به این بافت می‌پردازد، سپس بحث اصلی یعنی تحلیل احتجاج امام باقر (ع) است که به صورت جدولی برای تسهیل بررسی ارائه می‌شود.

احتجاجات امام باقر (ع) در حدیث مذکور در کتاب «اصول کافی» شیخ کلینی (۱۳۴۸ ش) آمده است.

۱. کتابهای سیره معصومان نوشته سید محسن امین، سیری در سیره ائمه اطهار (ع) نوشته مرتضی مطهری و سیره پیشوایان (ع) نوشته مهدی پیشوایی از جمله این کتب می‌باشند. ولی تاکنون در تبیین اهداف امام باقر (ع)، از نظریه کنش‌های گفتاری استفاده نشده است. در مورد مطالعات پیرامون تطبیق و کاربرد نظریه کنش گفتاری در احادیث، تالیفات زیریافت شد که می‌تواند در این زمینه پیشینه بحث قرار گیرد: الف. تحلیل متن شناسی زیارتنامه امام رضا (ع) بر پایه نظریه کنش گفتار نوشته محمدرضا، پهلوان نژاد، مهدی رجب‌زاده. ب. تحلیل خطبه حضرت زینب (ع) در کوفه بر اساس نظریه کنش گفتار سرل نوشته طاهره ایشانی و معصومه نعمتی قزوینی، ج. تحلیل کنش گفتاری خطبه امام حسین (ع) در روز عاشورا، نوشته طاهره ایشانی و نیره دلیر، د. تحلیل سخنان امام حسین (ع) از مدینه تا مکه بر پایه نظریه کنش‌های گفتاری جان سرل، نوشته مهدیه پاکروان و محمدرضا بارانی، ه. «کاربست الگوهای تحلیل کنش‌های کلامی امام علی (ع) در نهج البلاغه» نوشته بلاوری، رسول؛ نجفی بزرگر، کریم، و. «تحلیل گفتمان ائمه (ع) با روش تقیه بر اساس نظریه کنش گفتاری جان سرل» نوشته برزن.

نظریه «کنش گفتاری» جان سرل

طبق نظریه افعال گفتاری تحلیل نهاد، زبان مهم‌ترین نهاد پیچیده بشری و سخن گفتن از مقوله فعل قاعده مند است. واحد ارتباط زبانی، فعل گفتاری است. با تحلیل ارتباط زبانی، از این جهت که فعل گفتاری است، می‌توان ویژگی‌های عجیب و پیچیده آن را تبیین و شرح کرد (سرل، ۱۳۸۵، ۶۸).

کنش‌های گفتاری بخش مهمی از کاربردشناسی زبان می‌باشند (فرکلاف، ۱۳۸۷، ۲۳۵) و نظریه کنش گفتاری یکی از نظریاتی است که در تکوین و تکامل تحلیل گفتمان نقش بسزایی داشته است (آقاگل زاده، ۱۳۸۵، ۲۵). در واقع آنچه هنگام گفته شدن کلامی انجام می‌پذیرد، به اجرا درآوردن یک عمل شناخته شده ارتباطی از طریق به کارگیری زبان است که ارزش ارتباطی خاص یا کنش گفتاری پیدا می‌کند. (ویدوسن، ۱۳۹۵، ۱۹۲).

بررسی و تحلیل گفتمان، مطالعه و دانش عام چگونگی ساخت و القای معنی در جریان تولید و درک متن توسط گویش وران است و بر چگونگی انعکاس ساخت اجتماعی در متون تمرکز دارد. (ویدوسن، ۱۳۹۵، ۲۱). به عبارتی تحلیل گفتمان را می‌توان واکنشی در برابر شکل سنتی تر زبان شناسی دانست که بر واحدهای متشکله و ساختار جمله در متن تمرکز می‌کند. و سرو کاری با تحلیل زبان کاربردی ندارد. (پاکروان، بارانی، ۱۳۹۸، ۲۷-۴۲:۵۹). دانشمندان هرمنوتیک نیز بر این اعتقادند که برای درک متن، علاوه بر رمزگشایی معنای پنهان در معنای ظاهری، به کشف سطوح دلالت ضمنی از درون دلالت‌های تحت الفظی نیز باید تأکید کرد. (آقاگل زاده، ۱۳۸۵، ص ۲۲۰). افراط و تفریط موجود در ارزش گذاری ظواهر الفاظ، صحیح نیست و توجه به نصوص از یک سو و در نظر داشتن معانی غیر ظاهری از سوی دیگر لازم است (همامی، ۱۳۸۱، ۲۸۳-۲۹۳: ۲ و ۱). پاره گفتار شکل تولید شده جمله در یک بافت مشخص می‌باشد. (لاینز، ۱۳۹۱، ۶۰). بافت همان مفهومی است که به رابطه میان زبان و جهانی که زبان در آن بکار می‌رود مربوط می‌شود. (پالمر، ۱۳۶۶، ۸۱). هنگامی که پاره گفتارها در مفهوم تولید گذاشته می‌شوند، کارگفت یا کنش گفتاری نامیده می‌شوند. (لاینز، ۱۳۹۱، ۳۳۸). بینش عمیق‌تر از شرایط (نتیجه / عدم نتیجه) کارگفت‌ها، مستلزم دانش عام بیشتری از کنش هاست. (ون دیک، ۱۳۹۴، ۱۰۸) جی. لی آستین

فیلسوف مکتب آکسفورد - که نظریه کارگفت‌ها یا کنش‌های گفتاری، حاصل مجموعه سخنرانی‌های او در سال ۱۹۹۵ میلادی در دانشگاه هاروارد است و در کتابی با عنوان «چطور می‌شود با واژه‌ها کاری انجام داد» به چاپ رسیده است - (لاینز، ۱۳۹۱، ۳۳۸) جملاتی را به عنوان نمونه آورده که گزاره‌ای و خبری نبودند و در نتیجه صدق و کذب آنها مشخص نمی‌شدند.

این جملات بیشتر بیان یک کنش یا بخشی از آن به حساب می‌آید. (پالمر، ۱۳۶۶، ۲۳۳). برای نمونه شخص می‌گوید: «معذرت می‌خواهم». عمل معذرت خواهی است، درست موقعی به وقوع می‌پیوندد که این جمله را بر زبان می‌آورد. در چنین مواردی، گفتن برابر با کنش است و فرد با گفتن این جمله‌ها کاری انجام می‌دهد. او این فعلها را کنش می‌نامد. (ایشانی، دلیر، ۱۳۹۵-۱-۲۳:۲۵). از نظر آستین کنش‌ها به سه بخش تقسیم می‌شوند:

الف) کنش‌های بیانی یا صریح

ب: کنش‌های غیربیانی یا منظوری یا ضمنی

ج: کنش‌های پس بیانی یا تأثیری (یول، ۱۳۹۶، ص ۱۵۰)

بعد از آستین، زبان‌شناسان به بررسی ماهیت کارگفت‌ها و طبقه بندی آنها پرداخته‌اند که از بین آنها نظرات جان آر سرل مورد توجه بیشتری قرار گرفت. از نظر جان سرل، سخن گفتن (نوشتاری / گفتاری) در واقع وارد شدن در نوعی رفتار قاعده‌مند است و سخن گفتن، انجام افعالی مطابق با قواعد است (سرل، ۱۳۸۵، ۱۸۹).

از نظر جان سرل، کنش گفتاری به پنج بخش تقسیم می‌شود که عبارت است از: اول. کنش اظهاری. در کنش اظهاری گوینده باور خود را درباره درستی قضیه‌ای اعلام می‌کند، پدیده‌های جهان بیرون را توصیف می‌کند و می‌گوید که وقایع و امور در جهان بیرون چگونه‌اند. چند نمونه از افعالی که دارای این نوع کنش هستند، عبارتند از: تصحیح کردن، استدلال آوردن، اظهار کردن، اثبات کردن، تأیید کردن، بیان کردن، گفتن، توصیف کردن، تفسیر کردن، نفی کردن، تکذیب کردن، شرح دادن، دلیل آوردن و معرفی کردن. (ایشانی، دلیر، ۱۳۹۵: ۱-۲۳-۲۵). نمونه از حدیث، عباراتی است که امام به

معرفی حجت الهی می‌پردازد: «فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ يَعْنِي بِالْإِمَامِ وَعَزَّوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ».

دوم. کنش ترغیبی. در این کنش، کاربرزبان با استفاده از واژه‌ها مخاطب را به انجام کاری و یا بازداشتن از آن کار، تشویق و ترغیب می‌نماید. این کنش با سه مقوله «درخواست، دستور و پیشنهاد» همراه است. کنش ترغیبی را می‌توان شامل افعالی مانند خواستن، دستور دادن، سؤال کردن، معذرت خواهی کردن، شرط کردن، اجازه دادن، روحیه دادن و تشویق کردن دانست (همان). نمونه از حدیث: عباراتی که امام در آن به مردم بشارت می‌دهند: «وَالْإِمَامُ يُبَشِّرُهُمْ بِقِيَامِ الْقَائِمِ وَبِظُهُورِهِ وَبِقَتْلِ أَعْدَائِهِمْ وَبِالنَّجَاةِ فِي الْآخِرَةِ وَالْوُرُودِ عَلَى مُحَمَّدٍ (ص)»

سوم. کنش عاطفی

کنش تبشیری یا عاطفی، احساس‌گوینده از طریق واژه‌های عاطفی و احساسی با بار مثبت یا منفی است، همچون تمجید کردن، تبریک گفتن، مدح کردن، هجو کردن، تاسف خوردن، تعجب کردن، سلام کردن، احترام گذاشتن و سپاسگزاری کردن. یا برای بیان احساسات و ذهنیت اشخاص نسبت به وقایع ابراز می‌گردد (همان). مثال از حدیث: عبارتی که امام شخص سؤال‌کننده را ندا می‌دهد: «یا ابا عبیده».

چهارم. کنش تعهدی. کنش‌های منظوری‌ای که در بردارنده تعهدی برای انجام کاری در آینده است، در این نوع از کنش‌های گفتاری قرار می‌گیرند. افعال در این کنش عبارتند از: سوگند خوردن، تضمین دادن، متعهد شدن. (همان) در این حدیث نمونه‌ای یافت نشد. پنجم. کنش اعلامی. اعلان یک رویداد با کنش اعلامی است. در این کنش شرایط تازه‌ای اظهار می‌شود، بدین معنا که همزمان با بیان آن شرایط، انطباقی بین زبان و جهان خارج روی می‌دهد. البته صرف بیان شرایط تازه به منزله انجام یک کنش نیست، بلکه شرایطی برای تحقق آن لازم است. از جمله اینکه گوینده صلاحیت بیان شرایط جدید را داشته باشد (همان). نمونه از حدیث: عباراتی از امام که شرایط جدیدی برای مردم را بیان می‌کند: «فَسَاكُنْهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ يَعْنِي وَلَايَةَ غَيْرِ الْإِمَامِ وَطَاعَتَهُ»

خلاصه این پنج گروه پاره گفتار جان سرل در جدول آمده است (یول، ۱۳۹۶، ۷۲-۷۵)

انواع	توضیح	مثال از افعال و جملات	مثال از حدیث مرو
کارگفت اظهاری	نشان دادن آنچه‌ای که هست یا آنچه‌ای که تولید کننده باور دارد. مانند بیان حق و حقیقت، تصدیق، نتیجه‌گیری و توصیف.	گفتن، اظهار کردن، اثبات کردن، تایید کردن، دلیل آوردن، بیان کردن، معرفی کردن. مانند: اوضاع خوب است / برادرم مشغول به کار شد.	عباراتی که امام به معرفی حجت الهی می‌پردازد.
کارگفت ترغیبی	ترغیب مخاطب برای انجام دادن کاری. مانند پرسش‌ها و درخواست‌ها و امر و نهی‌ها. در این کارگفت گوینده شرایطی را پدید می‌آورد که مخاطب را به پاسخگویی به انجام کاری وادارد.	هشدار دادن، توصیه کردن، تشویق کردن، خواستن، دستور دادن، اطمینان دادن. خواهش می‌کنم توجه کنید / آیا مطالعه می‌کنی؟	عباراتی که امام در آن مخاطب را تشویق می‌کند.
کارگفت تعهدی	تعهد گوینده برای انجام کاری در آینده. ملزم ساختن خود به انجام آن / بیان قصد و تعهد گوینده.	قول دادن، تهدید کردن، وعده دادن، ضمانت دادن، سوگند خوردن. مانند: قول می‌دهم برگردم.	موردی یافت نشد...
کارگفت عاطفی	بیان احساس تولید کننده، حالات روانی و نمود احساساتی. مانند: علاقه، تنفر، لذت، درد، غم.	سلام کردن، به خدا سپردن، سرزنش کردن، ابراز محبت و تنفر، عذرخواهی، تبریک، هجو کردن. مانند: درود بر شما.	عبارتی که امام درود به پیامبر و خاندان او بیان می‌کند و عباراتی که مخاطب را تشویق می‌کند.
کارگفت اعلامی	در آن‌ها تولید کننده شرایط جدیدی را برای مخاطب اعلام می‌کند. اگر این کنش موفق شود سبب تغییراتی در جهان بیرون می‌شود.	اعلام کردن. مانند: شما را به فلان مجازات محکوم می‌کنم؛ آغاز صلح را اعلام می‌کنم.	عباراتی از امام که شرایط جدیدی را بیان می‌کند.

از نظر نگارنده کنش ترغیبی نیاز به تقویت و تکمیل دارد، بدین معنی که جملاتی که در برگیرنده این کنش اند، در گفت و گو میان امام معصوم و مخاطب است. به عبارتی شفاف بودن دو سوی کنش یعنی ترغیب کننده (امام) و تعقیب شونده (مخاطب / مردم) در جمع بندی کلی و تحلیل نهایی کنش ها مفید و ضروری است. برای مثال: در سخنان امام باقر علیه السلام کنش های ترغیبی، شرایطی را پدید می آورد که مخاطب یا مردم را به تشویق وامی دارد. البته یک پاره گفتار می تواند انواعی از کنش ها را همزمان در برداشته باشد. برای مثال؛ وقتی امام باقر علیه السلام خطاب به ابو عبیده می گوید: «فَقَالَ: لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ»، با توجه به بافت، همزمان دو کنش را با این پاره گفتار انجام می دهد. یکی کنش اظهاری به جهت اطلاعی که از واقعیت در جهان بیرون می دهد و دیگری کنش ترغیبی به جهت تشویق مخاطب.

مشخص کردن کارگفت ها در درک و تحلیل بهتر متن ها و سخنرانی ها (احتجاجات) نقش مهمی دارد. آستین و پس از وی جان سرل در میان سه کنش بیانی، غیر بیانی و پس بیانی توجه خود را بیشتر به کنش بیانی معطوف می کنند. به باور جان سرل هر کارگفت نکته ای غیر بیانی دارد که بر حسب وضع روانی گوینده و با توجه به محتوای کارگفت، در تطبیق با جهان خارج تولید می شود (صفوی ۱۳۹۲، ۱۷۹).

اهمیت کنش غیر بیانی در این است که درک درست کلام در گرو فهم آن است و برای این امر شناخت «بافت موقعیتی» و زبان مخاطب، امر ضروری است. هر حادثه و گفتگویی در شرایط خاص و به عبارتی در بافت موقعیتی خاصی شکل می گیرد. برای تحلیل عبارات حدیث امام علیه السلام نیز دانستن این بافت و زمینه، ضرورت دارد. در ادامه نگاهی به بافت موقعیتی بایسته است.

متن و ترجمه حدیث

«عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ أَبِي نَصْرِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُمَانَ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ الْحَدَّاءِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنِ الْإِسْتِطَاعَةِ وَقَوْلِ النَّاسِ. فَقَالَ وَتَلَاهُذِهِ الْآيَةَ: «وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ». يَا أَبَا عُبَيْدَةَ! النَّاسُ مُخْتَلِفُونَ فِي

إِصَابَةِ الْقَوْلِ وَكُلُّهُمْ هَالِكٌ. قَالَ: قُلْتُ قَوْلُهُ: إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ. قَالَ: هُمْ شِيعَتُنَا وَلِرَحْمَتِهِ خَلَقْتَهُمْ، وَهُوَ قَوْلُهُ «وَلِذَلِكَ خَلَقْتَهُمْ». يَقُولُ: لِعِطَاةِ الْإِمَامِ الرَّحْمَةِ الَّتِي يَقُولُ: «وَرَحْمَتِي وَسَعَتْ كُلَّ شَيْءٍ». يَقُولُ: عِلْمُ الْإِمَامِ، وَوَسِعَ عِلْمُهُ الَّذِي هُوَ مِنْ عِلْمِهِ كُلَّ شَيْءٍ هُمْ شِيعَتُنَا. ثُمَّ قَالَ: «فَسَاكُنْتُمْهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ». يَعْنِي وَلَايَةَ غَيْرِ الْإِمَامِ وَطَاعَتَهُ. ثُمَّ قَالَ: «يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ» يَعْنِي النَّبِيَّ ﷺ، وَالْوَصِيَّ وَالْقَائِمَ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ إِذَا قَامَ، وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَالْمُنْكَرُ مَنْ أَنْكَرَ فَضْلَ الْإِمَامِ وَجَحَدَهُ. «وَيَجِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ»، أَخَذَ الْعِلْمَ مِنْ أَهْلِهِ. «وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ»، وَالْخَبَائِثُ قَوْلٌ مِنْ خَالَفَ. «وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ»، وَهِيَ الذُّنُوبُ الَّتِي كَانُوا فِيهَا قَبْلَ مَعْرِفَتِهِمْ فَضْلَ الْإِمَامِ. «وَالْأَعْلَالُ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ»، وَالْأَعْلَالُ مَا كَانُوا يَقُولُونَ مِمَّا لَمْ يَكُونُوا أُمُرًا بِهِ مِنْ تَرْكِ فَضْلِ الْإِمَامِ. فَلَمَّا عَرَفُوا فَضْلَ الْإِمَامِ وَضَعَ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ، وَالْإِصْرُ الذَّنْبُ، وَهِيَ الْأَصَارُ. ثُمَّ نَسَبَهُمْ فَقَالَ: «فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ» يَعْنِي بِالْإِمَامِ، «وَعَزَّوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»، يَعْنِي الَّذِينَ اجْتَنَبُوا الْجِبْتَ وَالطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا، وَالْجِبْتُ وَالطَّاغُوتُ فَلَانٌ وَفَلَانٌ وَفَلَانٌ، وَالْعِبَادَةُ طَاعَةُ النَّاسِ لَهُمْ.

ثُمَّ قَالَ: «أَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ»، ثُمَّ جَزَّاهُمْ فَقَالَ: «لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ»، وَالْإِمَامُ يُبَشِّرُهُمْ بِقِيَامِ الْقَائِمِ وَيُظْهِرُهُ، وَيَقْتُلُ أَعْدَائِهِمْ وَبِالنَّجَاةِ فِي الْآخِرَةِ، وَالْوُرُودَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الصَّادِقِينَ عَلَى الْخَوْضِ (كليني، ۱۳۴۸ ش، ج ۲، ح ۸۳، ص ۳۰۴؛ بنگرید: مجلسی، ۱۴۰۴ ق، ج ۱، ح ۸۳، ص ۴۲۹).

ابوعبیده حذاء گوید: از امام باقر راجع به استطاعت و گفتار مردم در آن باره پرسیدم. حضرت این آیه را تلاوت فرمود: «مردم پیوسته مختلف خواهند بود جز کسی را که پروردگارت ترحم کند و ایشان را برای ترحم آفریده» (هود/۱۱۹) و فرمود: ای اباعبیده! مردم در رسیدن به قول حق مختلفند و همگی در هلاکتند. گفتم: خدا می فرماید: «جز کسی را که پروردگارت ترحم کند». فرمود: آنها شیعیان ما هستند و خدا آنها را برای رحمتش آفریده، از این رو فرمود: ایشان را برای ترحم آفریده، یعنی برای اطاعت امام آفرید. و امام همان رحمتی است که خدا می فرماید: «رحمت من همه چیز را فرا گرفته (الأعراف/۱۵۶). آن رحمت علم

امام است و علم امام که مأخوذ از علم خداست، همه چیز را فراگرفته. آنها شیعیان ما هستند. سپس خدای تعالی فرماید: «رحمت خدا را برای کسانی که پرهیز کنند، مقرر می‌دارد» یعنی از ولایت و طاعت غیر امام پرهیز کنند، سپس فرماید: «او را نزد خود در تورات و انجیل نوشته می‌یابند». مقصود از او پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و وصیش و امام قائم است که آنان را امر به معروف می‌کنند و از منکر بازشان می‌دارد، و منکر کسی است که فضیلت امام را نپذیرد و منکر شود. «و چیزهای پاکیزه را برای ایشان حلال می‌کند». و مطلب پاکیزه به دست آوردن علم است از اهلش. «و پلیدی‌ها را برایشان حرام می‌کند». و پلیدی‌ها گفتار مخالفان است. «و بار سنگین را از گردنشان بنهد»، و آن گناہانی است که پیش از شناختن فضیلت امام در میانش بودند. «و بند و زنجیرهایی که بردوش داشتند»، و زنجیرها همان سخنانی است که درباره ترک فضیلت امام می‌گفتند. پس چون فضیلت امام را شناختند، بار گران را از دوششان بنهد. و بار گران همان گناه است. سپس خدای تعالی آنها را معرفی کرده و فرموده است: «کسانی که به او (یعنی به امام) ایمان آورده و گرامیش داشته و یاریش کرده‌اند و از نوری که همراه او نازل شده پیروی کرده‌اند، ایشان رستگارانند» (الأعراف/۱۵۷)، یعنی کسانی که از پرستش جبت و طاغوت دوری گزیدند. و جبت و طاغوت، فلان و فلان و فلان است. و پرستش، اطاعت مردم است از ایشان. باز خدا فرماید: «به سوی پروردگار خود باز گردید و تسلیم او شوید» (الزمر/۵۴). سپس ایشان را پاداش داده و فرموده: «بشارت در زندگی دنیا و آخرت برای آنهاست». (یونس/۶۴). و امام ایشان را به قیام و ظهور حضرت قائم و به کشته شدن دشمنانشان و نجات در آخرت و درود بر محمد صلی الله علی محمد و آله الصادقین بشارت دهد.

شرح اجمالی حدیث

این حدیث، بیانات و احتجاجات امام محمد بن علی الباقر عَلَيْهِ السَّلَام در زمینه صفات، فضایل و ویژگی‌های امام معصوم و شرایط تبعیت از حجت الهی و امام معصوم عَلَيْهِ السَّلَام را در بر دارد. این حدیث را حضرتش در جواب سؤال ابوعبیده حذاء و برای حل اختلاف آراء مردم در امر امامت - که در آن ایام رو به افزایش می‌رفت - بیان فرمودند.

حضرت باقرالعلوم علیه السلام در این حدیث با استناد به کلام الهی در آیات قران کریم، به احتجاج در زمینه حجت الهی (امامت) پرداختند. امام معصوم و حجت الهی همان رحمتی است که حضرت احدیت فرمودند و این رحمت شامل پرهیزکاران می شود؛ یعنی کسانی که از طاعت غیر امام معصوم پرهیز کنند. آنگاه در ادامه یاد آور شدند که بارگناه در واقع نپذیرفتن فضایل امام و انکار اوست. سپس عواقب ناشی از عدم معرفت و اعتقاد به حجت الهی و امام معصوم را گوشزد کردند، و با بشارت به پیروان حق و حقیقت کلامشان را به پایان رساندند. (رک: کلینی، ۱۳۴۸ ش، ج ۲، ص ۳۰۴-۳۰۶).

تحلیل کنش های گفتاری جان سرل در حدیث امام باقر علیه السلام

کنش های گفتاری احتجاجات حدیث امام باقر علیه السلام یکی از احتجاجات پیرامون امر حجت الهی است که در برابر ظاهر سازی های زشت و قبیح حکومت وقت، انجام می شود. این کنش ها و نوع گویش ایشان، می تواند روش تعلیم و اثر گذاری فرهنگی و آموزه های دینی را به مردم نشان دهد و ولایت امام معصوم را از ولایت جعلی و کاذب اموی تبیین کند. در سطور آینده کنش های گفتاری احتجاجات حضرت امام باقر علیه السلام در حدیث مذکور به روش جان سرل بررسی می شود.

عبارت	ترجمه	کنش بیانی	کنش غیربیانی	فعل کنش غیربیانی
فَقَالَ / وَتَلَاهُ هَذِهِ الْآيَةَ /	امام فرمود / و این آیه را تلاوت کردند /	اظهاری (۲)	اظهاری (۲)	شروع احتجاج
وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ / إِلَّا مَنْ رَجِمَ رَبِّكَ / وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ /	مردم پیوسته مختلف خواهند بود / جز آن که را پیرو دگارت ترجم کند / و ایشان را برای ترجم آفریده	اظهاری (۳)	اظهاری (۳)	بیان اختلاف عقیده مردم و هدایت گری خداوند متعال
يَا أَبَا عُبَيْدَةَ	ای ابا عبیده /	عاطفی / تبشیری	عاطفی / تبشیری	ندا
النَّاسِ مُخْتَلِفُونَ فِي إِصَابَةِ الْقَوْلِ / وَ كَلَّمُهُمْ هَالِكٌ /	مردم در رسیدن بقول حق مختلفند / و همگی در هلاکتند	اظهاری (۲)	اظهاری (۲)	سرگردانی و گمراهی مردم در کنار گذاشتن حق است.
قَالَ / هُمْ شِيعَتُنَا / وَ لِرَحْمَتِهِ خَلَقَهُمْ /	فرمود / آنها شیعیان ما هستند / و خدا آنها را برای رحمتش آفریده /	اظهاری (۳)	اظهاری (۳)	معرفی شیعیان
وَهُوَ قَوْلُهُ / وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ / يَقُولُ / لِطَاعَةِ الْإِمَامِ /	از این رو فرمود / ایشان را برای ترجم آفریده / یعنی برای اطاعت امام آفرید /	اظهاری (۳)	اظهاری (۳)	اطاعت حجت الهی یا امام معصوم، حمت از جانب خداوند متعال است.
الرَّحْمَةُ الَّتِي يَقُولُ / وَ رَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ /	و امام همان رحمتی است / که خدا می فرماید / رحمت من همه چیز را فرا گرفته /	اظهاری (۳)	اظهاری (۳)	رحمت شامل فراگیری امامت می باشد.
يَقُولُ / عِلْمُ الْإِمَامِ / وَ وَسِعَ عِلْمُهُ / الَّذِي هُوَ مِنْ عِلْمِهِ كُلُّ شَيْءٍ /	می فرماید / آن رحمت علم امام است / و علم امام که مأخوذ از علم خداست / همه چیز را فرا گرفته /	اظهاری (۴)	اظهاری (۴)	رحمت شامل احاطه وسیع علم امام معصوم می باشد.
هُمْ شِيعَتُنَا /	انان شیعیان ما هستند /	اظهاری	اظهاری	معرفی شیعیان

عبارت	ترجمه	کنش بیانی	کنش غیربیانی	فعل کنش غیربیانی
ثُمَّ قَالَ / فَسَأَلْتُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ / يَعْنِي وَلاَئِهِ / غَيْرِ الْإِمَامِ وَطَاعَتَهُ /	سپس خدای تعالی فرماید / رحمت خدا را برای کسانی که پرهیز کنند مقرر می‌دارد / یعنی از ولایت و طاعت غیر امام پرهیز کنند /	اظهاری اعلامی (۲)	اظهاری اعلامی (۲)	امام، ولایت امام معصوم حجت الهی را شرط پرهیزکاری اعلام می‌کنند.
ثُمَّ قَالَ / يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَ الْانجِيلِ / يَعْنِي النَّبِيِّ ﷺ، وَ الْوَصِيِّ وَ الْفَائِمِ	سپس فرماید / او را نزد خود در تورات و انجیل نوشته می‌یابند / مقصود از او پیغمبر ﷺ، و وصیش و امام قائم است /	اظهاری (۳)	اظهاری (۳)	نوشته شدن از پیامبر اسلام و امام قائم در کتاب آسمانی تورات و انجیل.
يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ إِذَا قَامَ / وَ يَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ /	که ایشان را امر به معروف می‌کنند / و از منکر بازشان می‌دارد /	اظهاری (۲)	اظهاری (۲)	امام معصوم شیعیان را امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند.
وَ الْمُتَنَكِّرُ مَنْ أَنْكَرَ فَضْلَ الْإِمَامِ / وَ جَحَدَهُ /	و منکر کسی است که فضیلت امام را نپذیرد / و منکر شود /	اظهاری (۲)	اظهاری (۲)	عدم پذیرش فضایل امام معصوم، منکر است.
يُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ / أَخَذَ الْعِلْمَ مِنْ أَهْلِهِ /	و چیزهای پاکیزه را برای ایشان حلال می‌کند / و چیز پاکیزه به دست آوردن علم است از اهلس /	اظهاری (۲)	اظهاری (۲)	حلال کردن چیزهای پاکیزه توسط امام معصوم.
وَ يُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ / وَ الْخَبَائِثُ قَوْلُ مَنْ خَالَفَ /	و پلیدی‌ها را برایشان حرام می‌کند / و پلیدی‌ها گفتار مخالفان است /	اظهاری (۲)	اظهاری (۲)	حرام کردن پلیدی‌ها توسط امام معصوم / گفتار مخالفان پلیدی است.
وَ يَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ / وَ هِيَ الذُّنُوبُ / / الَّتِي كَانُوا فِيهَا قَبْلَ مَعْرِفَتِهِمْ فَضْلَ الْإِمَامِ /	و بار سنگین را از گردنشان بنهد / و آن گناهایی است / که پیش از شناختن فضیلت امام در میانش بودند /	اظهاری (۳)	اظهاری (۳)	عدم معرفت به امام معصوم و حجت الهی گناه است..
وَ الْأَعْلَالُ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ / وَ الْأَعْلَالُ مَا كَانُوا يَقُولُونَ مِمَّا لَمْ يَكُونُوا أَمْرًا بِهِ مِنْ تَرْكِ فَضْلِ الْإِمَامِ /	بند و زنجیرهایی که بردوش داشتند / و زنجیرها همان سخنانی است / که درباره ترك فضیلت امام می‌گفتند /	اظهاری (۲)	اظهاری (۲)	ترك فضیلت امام معصوم و حجت الهی، بند و زنجیر است.

عبارت	ترجمه	کنش بیانی	کنش غیربیانی	فعل کنش غیربیانی
فَلَمَّا عَرَفُوا فَضْلَ الْإِمَامِ / وَضَعَ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ / وَ الْإِصْرَ الذَّنْبَ وَ هِيَ الْأَصَارُ /	پس چون فضیلت امام را شناختند/ و بار گران را از دوششان بنهد/ و بار گران همان گناه است /	اظهاری (۳)	اظهاری (۳)	شناخت و معرفت به امام معصوم، رهایی از بند زنجیر است.
ثُمَّ نَسَبَهُمْ / فَقَالَ / فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ يَعْنِي بِالْإِمَامِ / وَعَزَّوهُ / وَ نَصَرُوهُ / وَ اتَّبَعُوا / النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ / أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ /	سپس خدای تعالی آنها را معرفی کرده / و فرموده است / کسانی که به او (یعنی به امام) ایمان آورده / و گرامیش داشته / و یاریش کرده اند / و از نوری که همراه او نازل شده پیروی کرده اند / ایشان رستگارانند /	اظهاری (۸)	اظهاری (۸)	ایمان به امام معصوم و یاری کردن و گرامی داشتن او شرط پرهیزکاری است.
عَنِ الَّذِينَ اجْتَنَبُوا الْحِجْبَ وَ الطَّاعُونَ / أَنْ يَعْبُدُوهَا / وَ الْحِجْبُ وَ الطَّاعُونَ فَلَانٌ وَ فَلَانٌ وَ فَلَانٌ /	یعنی کسانی که از حجت و طاغوت دوری گزیدند / از اینکه آنها را بپرستند / و حجت و طاغوت، فلان و فلان و فلان است /	اظهاری (۳)	اظهاری (۳)	عدم پرستش حجت و طاغوت، پرهیزکاری است.
وَ الْعِبَادَةُ طَاعَةُ النَّاسِ لَهُمْ /	و پرستش، اطاعت مردم است از ایشان /	اظهاری	اظهاری	اطاعت از امام معصوم یا حجت الهی عبادت است.
ثُمَّ قَالَ / أَنْبِئُوا إِلَيَّ رَبِّكُمْ / وَأَسْلِمُوا لَهُ / ثُمَّ جَزَاهُمْ /	باز خدا فرماید / به سوی پروردگار خود باز گردید / و تسلیم او شوید /	اظهاری (۳)	اظهاری (۳)	ایمان به امام معصوم و حجت الهی تسلیم در برابر امر الهی است.

عبارت	ترجمه	کنش بیانی	کنش غیربیانی	فعل کنش غیربیانی
فَقَالَ / لَّهُمُ الْبَشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ	سپس فرمود / بشارت در زندگی دنیا و آخرت برای آنهاست /	اظهاری	ترغیبی	امام معصوم، مردم را تشویق می‌کند.
وَ الْإِمَامُ يُبَشِّرُهُمْ بِقِيَامِ الْقَائِمِ وَ يَطْهَرُهُ وَ يَقْتُلُ أَعْدَائِهِمْ وَ بِالنَّجَاةِ فِي الْآخِرَةِ وَ الْوُرُودِ عَلَى مُحَمَّدٍ / صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الصَّادِقِينَ عَلَى الْخَوْضِ /	و امام ایشان را به قیام و ظهور حضرت قائم و به کشته شدن دشمنانشان و نجات در آخرت و درود بر محمد / صلی الله علی محمد و آله الصادقین بشارت دهد /	اظهاری	ترغیبی	امام با بشارت به ظهور حجت خاتم مردم را تشویق می‌کند. / درود بر پیامبر اسلام و خاندانش.

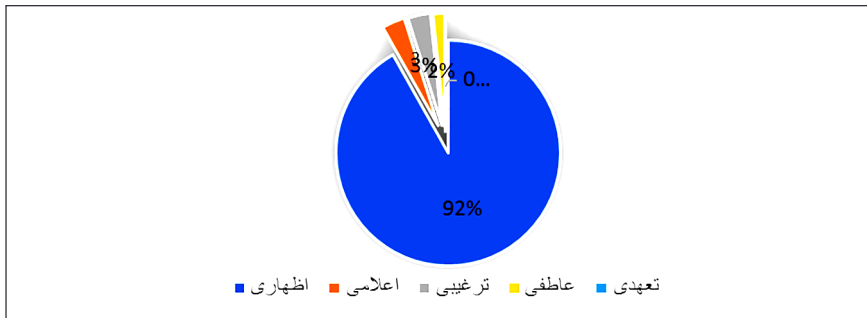
جدول و نمودار کنش‌های گفتاری حضرت امام باقر (ع)

الف- (جدول) توزیع فراوانی احتجاجات معصومین در اصول کافی (باب الحجج) در زمینه

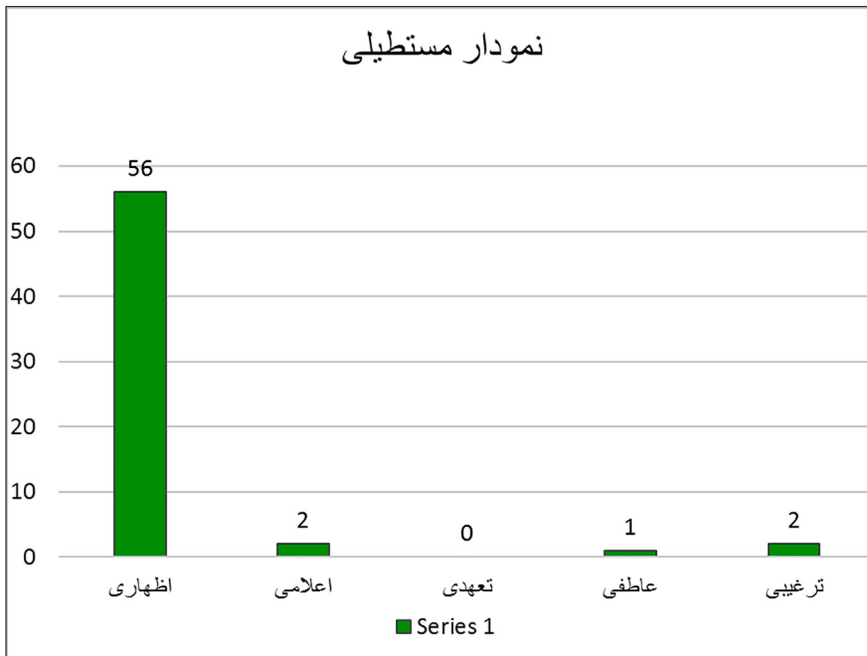
لزوم تبعیت از حجت الهی

کنش گفتاری اظهاری	۵۶	۹۲
کنش گفتاری عاطفی	۲	۳
کنش گفتاری ترغیبی	۰	۰
کنش گفتاری اعلامی	۱	۲
کنش گفتاری تعهدی	۲	۳
مجموع	۶۱	۱۰۰

ب- نمودار دایره‌ای (نسبت فراوانی احتجاجات معصومین در اصول کافی (باب الحجّه) در زمینه لزوم تبعیت از حجت الهی

ج- نمودار مستطیلی احتجاجات معصومین در اصول کافی (باب الحجّه) در زمینه لزوم تبعیت از حجت الهی

نتیجه

۱- در احتجاجات امام باقر علیه السلام که در حدیث کتاب الحجة اصول کافی آمده، کنش اظهاری در حد قابل توجه بیشتر از بقیه کنش‌ها به کار گرفته شده است. در بافت موقعیتی حدیث، یکی از ویژگی‌های بارز مردم، غفلت و ناآگاهی آنان از امام و حجت الهی است. بنابراین همین امر حضرت امام باقر علیه السلام را بر آن داشته تا برای آگاهی بخشیدن به مردم و بیدار نمودن آنها از خواب غفلت، از این کنش بیشتر بهره گیرد. در واقع هدف اصلی حضرت از بیان این احتجاجات، روشننگری و آگاهانیدن مردم در زمینه امامت و عقیده به حجت الهی و از سوی دیگر، افشاگری ایشان علیه خاندان اموی، حکومت وقت آن دوران است. بدین سان، ولایت اهل بیت پیامبر و امامان معصوم علیهم السلام را از بدل آن که ولایت جعلی و غاصب امویان است، متمایز گردانند. و این امر، از رهگذر کار بست کنش‌های اظهاری محقق گردید. (۹۶/۲۸ درصد).

۲- کنش ترغیبی پس از کنش اظهاری، در حدیث بیشترین کنش‌های به کار گرفته شده است. در حقیقت امام می‌خواستند با این کنش گفتاری میل و ترغیب مخاطب را به تداوم گوش دادن تشویق نماید. چنین کاربردی با توجه به نوع مخاطب و مسئله حجت الهی، جهت تبلیغ و دعوت دین به خوبی قابل فهم است. (۳/۶۳ درصد).

۳- کنش اعلامی هم در این حدیث به اندازه کنش ترغیبی می‌باشد. تولید کننده کنش و گوینده (امام) که از شرایط و صلاحیت لازم برخوردار می‌باشد، شرایط جدیدی را برای مخاطب اعلام می‌کند. آنگاه این کنش موفق می‌شود تا تغییراتی در جهان بیرون پدید آورد. با این کنش گفتاری حضرت امام باقر علیه السلام عواقب ناشی از بی عقلی مردم را نسبت به امر امامت هشدار داده و آنها را به پیروی از حق رهنمون شوند. (۳/۶۳ درصد).

۴- کنش عاطفی کمترین کنش گفتاری در سخنان امام باقر علیه السلام است که ایشان با کنش گفتاری عاطفی یا تبشیری، سعی داشتند تأثیر بیشتری بگذارند... (تبشیر ۱/۶۳ درصد و انذار صفر درصد).

۵- کنش تعهدی در حدیث، هیچ موردی یافت نشد. (صفر درصد)

۶- عملکرد امام باقر علیه السلام در واقع واکنشی است که با عملکردهای دیگر امامان معصوم، اما متناسب با بافت موقعیتی خود مطابقت دارد. بنابراین نوع گویش و کنش گفتاری ایشان در تأثیرگذاری احتجاجاتشان به مخاطب، می‌تواند الگویی برای رهروان مذهبی و فرهنگی و فعالان این عرصه باشد که حق و حقیقت، محور اصلی در گفتار و کردار قرار گیرد و در مراتب بعدی تشویق به تعقل و تفکر و اندیشیدن با محوریت کلام خداوند در قرآن کریم و اعلان وضعیت و شرایط جدید باشد.

تکمیل این پژوهش به بررسی بیشتر سخنان امام در مراحل قبل و بعد از ایراد حدیث فوق براساس نظریه سرل نیاز دارد. بررسی همه جانبه‌ترین برهه هنگامی میسر است که نوع کنش‌های گفتاری در سخنان امام علیه السلام با سخنان افراد مطرح زمانشان مقایسه شود.

منابع

- قرآن کریم ترجمه محمد مهدی فولادوند.
- ابن شهر آشوب، محمد بن علی، مناقب آل ابی طالب، دار الأضواء، بیروت، ۱۴۱۲ ق.
- احمدی، بابک، ساختار و تاویل متن، نشر مرکز، تهران، ۱۳۷۸ ق.
- آقا گل زاده، فردوس، تحلیل گفتمان انتقادی، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، ۱۳۸۵ ش.
- امین، سید محسن، اعیان الشیعه، دارالتعارف للمطبوعات، بیروت، ۱۴۰۳ ق.
- ، سیره معصومان، مترجم علی حجتی کرمانی، سروش، تهران، ۱۳۷۶ ش.
- ایشانی، طاهره، دلیر، نیره، «تحلیل کنش گفتاری خطبه امام حسین علیه السلام در روز عاشورا»، فصلنامه علمی-پژوهشی لسان مبین، ۲۵، ص ۱-۲۳، ۱۳۹۵ ش.
- ایشانی، طاهره، نعمتی قزوینی، معصومه، «تحلیل خطبه حضرت زینب (س) در کوفه براساس نظریه کنش گفتار سرل»، سفینه، ۴۵، ص ۵-۲۵، ۱۳۹۳ ش.
- برزن، مرضیه؛ نجفی بزرگر، کریم؛ اصغرفایدان، کریم؛ قریشی کربن، سید حسن، «تحلیل گفتمان ائمه علیهم السلام با روش تقیه براساس نظریه کنش گفتاری جان سرل» فصلنامه پژوهش‌های اعتقادی کلامی، شماره ۳۶، زمستان (۱۳۹۸).
- بلاوری، رسول؛ ماهوری، زهرا، «کاربست الگوهای تحلیل کنش‌های کلامی امام علی علیه السلام در نهج البلاغه»، فصلنامه دانش سیاسی دانشگاه امام صادق علیه السلام، شماره ۳۰، (۱۳۹۸).
- پاکروان مهدیه، بارانی، محمدرضا، ۱۳۹۸، «تحلیل سخنان امام حسین علیه السلام از مدینه تا مکه، بر پایه نظریه کنش گفتاری جان سرل»، مطالعات تاریخ فرهنگی پژوهش نامه انجمن ایرانی تاریخ، شماره ۴۲، ص ۲۷-۵۹، ۱۳۹۸ ش.

- پالتریج، برایان، *درآمدی بر تحلیل گفتمان*، نشر نویسه پارسی، تهران، ۱۳۹۶ ش.
- ابن حجر هیثمی، نورالدین علی، *الصواعق المحرقة فی الرد علی اهل البدع والزندقة*، مکتبه القاہرہ، قاہرہ، ۱۳۸۵ ق.
- پالمر، فرانک، *نگاهی تازه به معنی شناسی*، مترجم کوروش صفوی، پنگوئن، تهران، ۱۳۶۴ ش.
- پهلوان نژاد، محمدرضا، رجبزاده، مهدی، «*تحلیل متن شناسی زیارتنامه امام رضا (ع)*»، فصلنامه مطالعات اسلامی، فردوسی مشهد، شماره ۵۸، ۱۳۸۹ ش.
- پیشوایی، مهدی، *سیره پیشوایان*، موسسه امام صادق (ع)، تهران، ۱۳۹۳ ش.
- حر عاملی، محمد بن حسن، *الفصول المهمه فی اصول الأئمه*، موسسه معارف اسلامی امام رضا (ع)، قم، ۱۳۷۶ ش.
- دیک، توین آدریانوس، *تحلیل متن و گفتمان*، پرسش، تهران، ۱۳۹۴ ش.
- سپهر، عباس قلی خان، *ناسخ التواریخ*، تهران، ۱۳۴۸ ش.
- سرل، جان آر، *افعال گفتاری*، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ۱۳۸۵ ش.
- صدوق، ابی جعفر، *عیون اخبار الرضا (ع)*، صبح پیروزی، تهران، ۱۳۶۱ ش.
- ، *الخصال*، منشورات جامعه المدرسين فی الحوزه العلمیه، قم، ۱۴۰۳ ق.
- صفوی، کوروش، *درآمدی بر معنی شناسی*، پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی، تهران، ۱۳۹۲ ش.
- طبرسی، فضل بن حسن، *اعلام الوری بأعلام الهدی*، موسسه آل البيت لإحياء التراث، قم، ۱۴۱۷ ق.
- عسکری، سید مرتضی، *بازشناسی دو مکتب (ترجمه معالم المدرستین)*، دانشکده اصول دین، تهران، ۱۳۸۸ ش.
- فرکلاف، نورمن، *تحلیل گفتمان انتقادی*، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۸۷ ش.
- قمی، شیخ عباس، *متهی الامال*، مطبوعاتی حسینی، تهران، ۱۳۷۶ ش.
- کلینی، محمد بن یعقوب، *اصول کافی*، دفتر نشر فرهنگ اهل بیت (ع)، تهران، ۱۳۴۸ ش.
- لاینز، جان، *درآمدی بر معنی شناسی زبان*، نشر علمی، تهران، ۱۳۹۱ ش.
- مجلسی، محمد باقر، *مرآة العقول فی شرح اخبار آل الرسول*، مکتبه الاسلامیه، تهران، ۱۴۰۴ ق.
- مطهری، مرتضی، *سیری در سیره ائمه اطهار (ع)*، صدرا، تهران، ۱۳۸۵ ش.
- مفید، محمد بن محمد، *الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد*، کنگره شیخ مفید، قم، ۱۴۱۳ ق.
- همامی، عباس، «*درآمدی بر هرمنوتیک و تاویل (با تکیه بر قرآن و حدیث)*»، دوره ۱ و ۲، ۱۳۸۱ ش.
- یول، جورج، *کاربردشناسی زبان*، سمت، تهران، ۱۳۹۶ ش.
- ، *نگاهی به زبان (یک بررسی زبان شناسی)*، سمت، تهران، ۱۳۹۶ ش.